

## ابعاد دعوت توحیدی انبیاء در سوره هود

عارف امجدی<sup>۱</sup>

### چکیده

توحید، در چارچوب یک تعریف علمی، به معنای اعتقاد به یگانگی و بی‌همتایی وجودی، ذاتی، صفاتی و افعالی خداوند است. این مفهوم، هسته مرکزی ادیان ابراهیمی به ویژه اسلام را تشکیل داده و به نفی هرگونه شریک، همتا یا واسطه در الوهیت و ربوبیت خداوند دلالت دارد. بر این اساس، توحید تنها یک گزاره اعتقادی نیست، بلکه یک اصل راهنما و مبنایی برای شکل‌گیری یک جهان‌بینی منسجم و معنابخش به شمار می‌رود. قرآن کریم به مسئله دعوت توحیدی انبیا در سوره هود به دلیل محوریت آن در سعادت بشری و برقراری عدالت و نظام احسن در جوامع انسانی پرداخته است. مقاله حاضر با هدف تبیین ابعاد دعوت توحیدی انبیاء در سوره هود به روش توصیفی-تحلیلی و با ابزار کتابخانه‌ای به رشته تحریر در آمده است. مهم‌ترین یافته‌های تحقیق حاضر عبارتند از: ابعاد اعتقادی دعوت توحیدی انبیاء در سوره هود، عمیقاً بر محور یگانگی خداوند و نفی هرگونه شرک بنا شده است. این سوره با تکیه بر دلایل عقلی و نقلی، رسالت انبیاء را در دعوت مردم به توحید و نفی پرستش بت‌ها و شرکای دروغین تبیین می‌کند. معاد، نبوت و ضرورت پیروی از پیامبران الهی از دیگر ابعاد اعتقادی دعوت توحیدی انبیاء در سوره هود است. پیامبران الهی، در راستای تبیین توحید و عبودیت خداوند، همواره مردم را به برپایی قسط و عدل در جامعه فرا می‌خواندند. بعد اخلاقی دعوت توحیدی انبیاء در سوره هود بر محور تواضع و فروتنی، دوری از تکبر و خودبزرگ‌بینی، دعوت به توبه و دعوت به نیکی و احسان قرار گرفته است.

کلید واژه‌ها: ابعاد اعتقادی، ابعاد اخلاقی، دعوت توحیدی، سوره هود.

---

۱. دانش آموخته سطح ۲، مدرسه علمیه فاطمیه (سلام الله علیها).

## مقدمه

توحید، مفهوم بنیادین ادیان ابراهیمی، به معنای یگانگی خداوند در ذات، صفات و افعال است. این اصل اعتقادی، با نفی هرگونه شریک و مانند برای خداوند، بر این باور استوار است که تنها او شایسته پرستش و عبودیت است. توحید در ابعاد مختلفی چون توحید ذاتی (یگانگی خداوند در ذات)، توحید صفاتی (یگانگی خداوند در صفات کمالی) و توحید افعالی (استقلال خداوند در تدبیر عالم و نفی تاثیر مستقل غیر او) تعریف می‌شود. پذیرش و درک عمیق توحید، منجر به پاکسازی روح از هرگونه وابستگی غیر الهی، رهایی از شرک و بت‌پرستی، و دستیابی به آرامش و سعادت حقیقی می‌گردد.

دعوت پیامبران به توحید در قرآن کریم، در رأس تعالیم و رسالت انبیا قرار دارد. توحید به عنوان محور اصلی دعوت همه پیامبران، از آدم تا خاتم نقشی اساسی در هدایت بشر به سوی شناخت صحیح پروردگار و سعادت حقیقی ایفا می‌کند. قرآن با تکرار این اصل، بر لزوم رهایی انسان از بند شرک و پرستش غیر خدا تأکید دارد و توحید را تنها راه نجات و کمال معرفی می‌کند.

یکی از سوره‌های که به مساله توحید اهتمام ویژه دارد سوره هود است. در سوره هود، دعوت انبیاء به توحید به عنوان یک اصل بنیادین و محور اصلی رسالت آن‌ها برجسته شده است. این دعوت شامل ابعاد گوناگونی از جمله توحید در الوهیت، ربوبیت، و اطاعت می‌شود؛ بدین معنا که پیامبران، اقوام خود را به پرستش خدای یگانه، تسلیم در برابر اراده او و نفی هرگونه شریک و واسطه در این مسیر فرا می‌خواندند. سوره هود ضمن تأکید بر پیامدهای مثبت و سازنده توحید در زندگی فردی و اجتماعی، عواقب وخیم و زیان‌بار شرک و انحراف از این اصل را نیز به تصویر می‌کشد و به این ترتیب، اهمیت و ضرورت دعوت انبیاء به توحید را به روشنی تبیین می‌نماید.

مقاله حاضر با هدف تبیین ابعاد دعوت توحیدی انبیاء در سوره هود پاسخگوی سوالات زیر است:

- ابعاد اعتقادی دعوت توحیدی انبیاء در سوره هود چیست؟

- ابعاد اخلاقی دعوت توحیدی انبیاء در سوره هود چیست؟

در زمینه ابعاد دعوت توحیدی انبیاء نگارش‌های متعددی به رشته تحریر در آمده است. از جمله :

مقاله «ابعاد دعوت توحیدی انبیاء تحلیل محتوایی رویکردهای پیام‌رسانی الهی»؛ نوشته محمد حسین رضوی (۱۴۰۰) به چاپ رسیده است. نویسنده در این مقاله به بررسی ابعاد مختلف دعوت توحیدی انبیای الهی پرداخته و تحلیل می‌کند که چگونه پیامبران در طول تاریخ، انسانها را به سوی توحید و یکتاپرستی فراخوانده‌اند.

همچنین مقاله «تحلیل روش‌های تبلیغی انبیا در دعوت به توحید: مطالعه موردی قرآن و روایات»؛ نوشته فاطمه محمدی (۱۴۰۲) به چاپ رسیده است. نویسنده در این مقاله به این مطلب پرداخته است که انبیای الهی با ترکیبی از روش‌های عقلی، عاطفی، عملی و معجزه، مردم را به توحید دعوت کرده‌اند. شناخت این روش‌ها می‌تواند الگویی برای دعوت معاصر به دین باشد. اما تحقیق حاضر در صدد است به ابعاد دعوت توحیدی انبیاء در سوره هود در دو بعد اعتقادی و اخلاقی بپردازد.

## ۱- مفهوم توحید

توحید در لغت، حکم به یکی بودن چیزی و علم به یکتایی او است.<sup>۱</sup> در اصطلاح به معنای، علم و اقرار به یکتایی خدای تعالی و شریک نداشتن در صفات اوست و به عنوان یک اصل اعتقادی بمعنای یگانه دانستن و یکتا شمردن خدا است.<sup>۲</sup>

---

۱. جرجانی، التّعیّیفات، ص ۹۶.

۲. هاشمی رفسنجانی؛ برگزیده فرهنگ قرآن، ص ۹۳.

۳. مصباح یزدی، معارف قرآن، ص ۴۸.

## ۲- ابعاد اعتقادی دعوت توحیدی انبیاء در سوره هود

بعد اعتقادی، هسته مرکزی و بنیادین هر نظام فکری و دینی است که شامل مجموعه‌ای از باورها، اصول و گزاره‌هایی است که به تبیین جهان‌بینی، انسان‌شناسی و جایگاه انسان در هستی می‌پردازد. در سوره هود، ابعاد اعتقادی دعوت توحیدی انبیاء بر چند محور اساسی استوار است:

### ۱-۲- توحید و یکتاپرستی

توحید، از ریشه «وحد»، به معنای «یکی گفتن» است.<sup>۱</sup> در منابع دینی، شواهد بسیاری گواهی می‌دهد که محور دعوت پیامبران الهی (علیهم السلام) در طول تاریخ، توحید بوده است و همه تعالیم آنان به همین اصل اساسی باز می‌گردد. از آیات قرآن مجید، که به بیان هدف بعثت انبیا (علیهم السلام) پرداخته است، این نکته به خوبی به دست می‌آید. روح دعوت انبیا (علیهم السلام)، اسلام یعنی تسلیم بودن در برابر خدا بوده است.<sup>۲</sup>

قرآن با زبانی فصیح و بیانی شیوا، در سوره هود بیان می‌کند که انبیا مردم را به بازگشت به فطرت پاک و شناخت خالق هستی فرا می‌خوانند و توحید را تنها راه نجات و رستگاری معرفی می‌کنند. این دعوت، شامل نفی بت‌پرستی، طاغوت‌ستیزی و تسلیم در برابر اراده الهی است و هدایت بشر به سوی عبودیت محض خداوند را دنبال می‌کند: «وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ \* أَن لَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ»؛<sup>۳</sup> و به راستی نوح را به سوی قومش فرستادیم. [گفت:] من برای شما هشداردهنده‌ای آشکارم، که جز خدا را نپرستید، زیرا من از عذاب روزی سهمگین بر شما بیمناکم.

پیامبران الهی هشدار دهنده و مژده دهنده‌اند، اما در این آیه بر «هشدار دادن» آنان تأکید شده است؛ چرا که ضربه‌های بیدار کننده‌ی انقلاب را باید با اعلام خطر و هشدار شروع کرد و اصولاً انسان تا احساس خطر نکند، حرکت نخواهد کرد. هشدار پیامبران در مورد انحرافات فکری، مثل

۱. جرجانی، التّعیّنات، ص ۹۶.

۲. مصباح یزدی، معارف قرآن - راه و راهنماشناسی، ص ۲۱۳.

۳. هود: ۲۵ و ۲۶.

شرک و انحرافات عملی و گناهان و آلودگی‌های خودِ انسان است و از این روست که مردم را با عذاب الهی بیم می‌دهند.<sup>۱</sup>

## ۲-۲- معاد و روز جزا

معاد در اصطلاح فلسفی و کلامی، به معنای بازگشت انسان بعد از مرگ به حیات، برای رسیدگی به حساب اعمال اوست. آنچه از شنیدن کلمه معاد به ذهن ما می‌رسد، زنده شدن انسان‌ها پس از مرگ، سؤال و جواب و محکمه پس دادن، و بهشت و دوزخ و... است. همه اینها درست است و معنای معاد نیز همین است. زیرا معاد یعنی «عود»، برگشتن انسان‌ها به زندگی مجدد. قرآن کریم آن چنان به این مسأله اهمیت داده است که بدون تردید می‌توان گفت پس از توحید، بیشترین حجم آیات قرآن کریم درباره معاد است، به گونه‌ای که برخی از نویسندگان حدود ۱۴۰۰ آیه از قرآن را به این مسأله مربوط دانسته‌اند.<sup>۳</sup>

یکی از ارکان اساسی دعوت توحیدی انبیاء در قرآن کریم، تأکید بر معاد و روز جزا است. این آموزه، ضمن تبیین هدف غایی خلقت و سرنوشت نهایی انسان، مبنایی برای محاسبه اعمال و پاداش و کیفر اخروی فراهم می‌آورد. بیان سرگذشت اقوام پیشین که به دلیل انکار معاد و قیامت دچار عذاب الهی شدند، به عنوان هشدار برای امت‌ها و نشانه‌ای از قدرت و عدالت خداوند در برپایی قیامت و حسابرسی اعمال به شمار می‌رود.

این امر در قرآن کریم مورد تأکید قرار گرفته است: «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَن خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ»؛ قطعاً در این [یادآوریها] برای کسی که از عذاب آخرت می‌ترسد عبرتی است. آن [روز] روزی است که مردم را برای آن گرد می‌آورند، و آن [روز] روزی است که [جملگی در آن] حاضر می‌شوند.

سرای آخرت و عذاب‌هایش با این جهان و مجازات‌هایش قابل مقایسه نیست. آن سرا از هر نظر وسیع‌تر و عظیم‌تر است و از این روست که مؤمنان با دیدن عذاب‌های دنیوی تکان می‌خورند و

۱. رضایی اصفهانی، تفسیر قرآن مهر، ج ۹، ص ۲۰۶.

۲. جعفر سجادی، فرهنگ معارف اسلامی، ج ۴، ص ۲۶۱.

۳. زین‌الدین قربانی؛ به سوی جهان ابدی، ص ۸.

۴. هود: ۱۰۳.

## نتایج

نتایج تحقیق حاضر با عنوان «ابعاد دعوت توحیدی انبیاء در سوره هود» عبارتند از:

ابعاد اعتقادی دعوت توحیدی انبیاء در سوره هود، عمیقاً بر محور یگانگی خداوند و نفی هرگونه شرک بنا شده است. این سوره با تکیه بر دلایل عقلی و نقلی، رسالت انبیاء را در دعوت مردم به توحید و نفی پرستش‌بها و شرکای دروغین تبیین می‌کند. از جمله مهم‌ترین ابعاد این دعوت عبارتند از: روح دعوت انبیا(علیهم السلام)، با تکیه بر سوره هود بازگشت به فطرت پاک و شناخت خالق هستی فرا می‌خوانند. این دعوت، شامل نفی بت‌پرستی، طاغوت‌ستیزی و تسلیم در برابر اراده الهی است.

معاد از ارکان اساسی دعوت توحیدی انبیاء در سوره هود است. بیان سرگذشت اقوام پیشین که به دلیل انکار معاد و قیامت دچار عذاب الهی شدند، به عنوان هشدار برای امت‌ها و نشانه‌ای از قدرت و عدالت خداوند در برپایی قیامت و حسابرسی اعمال به شمار می‌رود.

نبوت و ضرورت پیروی از پیامبران الهی یکی از ابعاد بنیادین دعوت توحیدی انبیاء در سوره هود است. در قرآن، ضرورت نبوت با تکیه بر نیاز بشر بیان شده است؛ از جمله نیاز به عدالت، تزکیه و تعلیم. انسان به تنهایی و بدون رهبری پیامبران نمی‌تواند عدالت را در جامعه برپا کند. پذیرش نبوت و اطاعت از پیامبران، لازمه‌ی تحقق توحید عملی و پیاده‌سازی احکام الهی در جامعه است. پیامبران الهی، در راستای تبیین توحید و عبودیت خداوند، همواره مردم را به برپایی قسط و عدل در جامعه فرا می‌خواندند و ستم‌را، چه در حق خود و چه در حق دیگران، به شدت مذمت می‌کردند. قانون عدالت یک قانون کلی و عمومی است و هر نوع دאوری و حکومت را چه در امور بزرگ و چه کوچک شامل می‌شود.

در تواضع و فروتنی به عنوان یکی از برجسته‌ترین فضائل اخلاقی و دوری از تکبر و خودبزرگ‌بینی به عنوان یکی از خطرناک‌ترین رذایل اخلاقی در ابعاد اخلاقی در این سوره مورد تأکید قرار گرفته است. تواضع، نشانه‌ی خردمندی و کمال نفسانی انسان است و باعث افزایش محبت و احترام در

بین مردم می‌شود. عام‌ترین و مهم‌ترین صفت انسانی بازدارنده صبر است. در تمام کتاب‌های آسمانی و گفتار همه پیامبران و اولیاء خدا و امامان (علیه‌السّلام) با تأکیدهای فراوان به صبر و استقامت سفارش شده است. صبر را اکسیر اعظم و کیمیای کلیدی مشکلات دانسته‌اند و ضد آن را موجب انحرافات و بدبختی‌های ویرانگر می‌دانند.

## منابع

- قرآن کریم
- ۱. ابن منظور، محمد بن مکرم، **لسان العرب**، قم: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ اول، ۱۳۸۵ ه.ش.
- ۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، **لسان العرب**، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ اول، ۱۳۸۵ ه.ش.
- ۳. اریلی، علی بن عیسی، **کشف الغمّه**، تهران: نور محبت، چاپ اول، ۱۳۹۳ ه.ش.
- ۴. تمیمی آمدی، محمد، **غررالحکم و دررالکلم**، تهران: موسسه فرهنگی دارالحديث، چاپ هشتم، ۱۳۹۵ ه.ش.
- ۵. جرجانی، علی بن محمد، **التّعريفات**، تهران: ناصر خسرو، چاپ سوم، ۱۳۶۸ ه.ش.
- ۶. خرمشاهی، بهاء الدین، **دانشنامه قرآن در قرآن پژوهی**، تهران: ناهید، چاپ چهارم، ۱۳۹۴ ه.ش.
- ۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، **المفردات فی غریب القرآن**، بیروت: دارالعلم الدارالشامیة، چاپ اول، ۱۴۱۲ ه.ق.
- ۸. رضایی اصفهانی، محمد علی، **تفسیر قرآن مهر**، قم: پژوهشهای تفسیر و علوم قرآن، چاپ: اول، ۱۳۸۷ ه.ش.
- ۹. زین الدین قربانی، قربانی، **به سوی جهان ابدی**، قم: شفق، چاپ دوم، ۱۳۶۹ ه.ش.
- ۱۰. سجادی، جعفر، **فرهنگ معارف اسلامی**، تهران: کومش، چاپ چهارم، ۱۳۸۰ ه.ش.
- ۱۱. شاه عبدالعظیمی، حسین، **تفسیر اثنی**، تهران: میقات، چاپ اول، ۱۳۶۳ ه.ش.
- ۱۲. شرباصی، احمد، **دایرةالمعارف اخلاق قرآنی**، تهران: زانست، چاپ اول، ۱۳۹۴ ه.ش.
- ۱۳. فضل بن حسن، الطبرسی، **مجمع البیان**، تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۸۶ ه.ش.

۱۴. کاشانی، فتح الله بن شکرالله، تفسیر خلاصه منهج الصادقین، تهران: اسلامیه ، چاپ اول، ۱۳۶۳ ه.ش.
۱۵. محمد حسین، طباطبایی، المیزان، تهران: امیر کبیر، چاپ پنجم، ۱۳۷۸ ه.ش.
۱۶. مصباح یزدی، محمد تقی، معارف قرآن، قم: مؤسسه در راه حق، چاپ دوم، ۱۳۶۸ ه.ش.
۱۷. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، چاپ اول، ۱۳۶۰ ه.ش.
۱۸. مغنیه، محمد جواد، ترجمه تفسیر کاشف، قم: بوستان کتاب ، چاپ اول، ۱۳۷۸ ه.ش.
۱۹. مکارم شیرازی، ناصر، یکصد موضوع اخلاقی در قرآن و حدیث، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ سوم، ۱۳۸۵ ه.ش.
۲۰. نراقی، محمد مهدی، جامع السعادات، قم: قائم آل محمد (صل الله علیه و آله)، چاپ سوم، ۱۳۹۰ ه.ش.
۲۱. نراقی، ملا احمد، معراج السعاده، تهران: طوبای محبت، چاپ پنجم، ۱۳۸۹ ه.ش.
۲۲. هاشمی رفسنجانی، اکبر، برگزیده فرهنگ قرآن، قم: بوستان کتاب، چاپ اول، ۱۳۸۷ ه.ش.

## مقاله

۱. اسماعیلی، ذبیح الله " ضرورت رسالت از نظر قرآن و حدیث " شماره ۱۰، ۱۳۸۷ ه.ش.
۲. مصباح یزدی، محمد تقی " توبه جایگاه و فرایند تحقق آن " شماره ۱۴۱، ۱۳۸۸ ه.ش.
۳. یعقوبی، ابوالقاسم "مردم شناسی و مردم داری در تبلیغ " ۱۳۷۵ ه.ش.

